

Ne idite na slabe koncerте. Ne treba misliti da oštroidost može da se nauči od onoga ko je slep, niti da možemo imati stvarne koristi od slušanja načina na koji neki komad *ne* bi trebalo izvoditi, a potom pokušati ono što je tome suprotno. Opasnost od navikavanja na lošu izvedbu vrlo je velika. Šta biste mislili o roditelju koji namerno šalje svoje dete u loše društvo, da bi ono naučilo kako *ne* treba da se ponaša? Takvi eksperimenti su opasni. Posećujući slabe koncerте ohrabrujete šeprtlju da nastavi sa svojim zločinima protiv dobrog ukusa i umetničke pristojnosti, i postajete njegov saučesnik. Sem toga, pomažete snižavanju standarda vrednovanja u svojoj zajednici, koji može pasti tako nisko da dobri koncerti izgube sponzorstvo. Ako želite da se u vašem gradu daju dobri koncerti, najmanje što možete učiniti je da lošim uskratite svoju novčanu podršku. Ako ste sumnjičavi u pogledu vrednosti predложенog koncerta, pitajte svog učitelja muzike ili učitelja vaše dece. On će umeti da ceni vaše poverenje, i biće mu draga zbog prilike da vam jednom bude na usluzi u nekom muzičkom pitanju koje stoji na višem nivou nego što su to vaši časovi muzike ili časovi vaše dece.

Onima koji sviraju javno hteo bih da kažem sledeće: pre nego što ste neku kompoziciju javno izveli dva ili tri puta, ne možete očekivati da svaki njen detalj bude u skladu sa vašim željama. Neka vas ne iznenadju mali neočekivani događaji. Uzmite u obzir

to da akustička svojstva različitih dvorana predstavljaju ozbiljnu opasnost za muzičara. Vaša zlovolja, ili kakva laka indispozicija, čak i nedefinisana publika, licemerно stroga ili hladna zbog nepoverenja — sve te stvari mogu se prevazići; ali akustička svojstva ostaju jednaka od početka do kraja vašeg programa, i ukoliko nisu dobrodušni advokat, pretvaraju se u zlobnog demona koji se smrtno ruga svakom vašem nastojanju da proizvedete plemenite tonske slike. Stoga pokušajte da što ranije utvrdite kakvu vrstu arhitektonskog stomaka treba da ispuni vaša muzička gozba, a onda — pa dobro, učinite najbolje što je u vašoj moći. Slici koju nosite u svom duhu pridite blizu koliko to okolnosti dopuštaju.

Kad naidem na lošu akustiku u dvorani: jedno važno sredstvo za poboljšanje lošeg akustičkog odgovora koncertne dvorane našao sam u pedalu. U nekim dvoranama moj klavir zvučao je kao da sam stopala usadio u pedal za sva vremena; u takvim slučajevima primenjivao bih najveće moguće uzdržavanje od pedализacije. Činjenica je da pedal moramo tretirati drugačije u gotovo svakoj dvorani kako bismo postigli isti rezultat. Znam da su o upotrebi pedala napisane mnoge knjige, ali to su teorije koje padaju pred prvim negativnim iskustvom na stvarnoj koncertnoj bini. Tu se ne možete osloniti ni na šta drugo do na iskustvo.

O čitanju knjiga o muzici. A govoreći o knjigama o muzici, moj savet je da ih čitate ali da im ne veru-

jete izuzev ako svaki navod podupiru argumentom, i ako vam je taj argument uverljiv. U umetnosti daleko češće imamo posla sa izuzecima nego sa pravilima i zakonima. Svaki umetnički genij je u svojim delima iskazao predosećaj za nove zakone, a svaki naredni bi svoje prethodnike tretirao onako kako će i oni koji dolaze tretirati njega. Otuda svo teoretiziranje u umetnosti mora biti problematično i nesigurno, jer se u vezi sa njom dogmatičnost pretvara u absurd. Muzika je jezik — jezik muzikalnih, koja god i gde god bila zemlja njihovog porekla. Nek onda svak od njih govori na svoj sopstveni način, onako kako misli i oseća, uz uslov da je iskren. Tolstoj je ovo tako dobro postavio rekavši: „Samo tri stvari na svetu imaju realni značaj. To su: iskrenost! iskrenost! iskrenost!”

DOBAR TUŠE I DOBRA TEHNIKA

SJAJNA tehnika prstiju može se definisati kao vrhunska preciznost i velika brzina u njihovom radu. Ovaj drugi kvalitet, međutim, nikada se ne može razviti bez legato-tušea. Ubeden sam da je nivo savršenstva tehnike prstiju direktno srazmeran razvoju legato-tušea. Način tušea non-legato će, svojim suprotnim rezultatom, potvrditi ono što govorim. Ako svirate brzi niz non-legato utrošićete mnogo više vremena nego ako ga svirate legato, zbog odizanja prstiju između tonova. Kod sviranja legato prsti se ne odižu od dirki, već — gotovo i ne gubeći dodir sa slonovačom — otklizavaju bočno nadesno ili nalevo, već prema tome kako note traže. Što, naravno, štedi i vreme i trud, omogućujući porast brzine.

Kako se postiže istinski legato? Gorepomenutim kliznim pokretom i udarom na narednu dirku pre nego što se prst koji je poslednji svirao potpuno odigao sa svoje. Radi ilustracije, reći ću da su u nizu pojedinačnih nota uposlena dva prsta jednovremeno — onaj koji je odsvirao i onaj koji svira; u nizovima dvostrukih nota

